

Burdan Çıxandan sonra...

Əsas məqsəd yeniyetmələri cəmiyyətə qazandırmaqdır

Ruhiyyə DAŞSALAHLI

Burada hər gün zəng çalınır, hər gün dərs keçilir. Amma şagirdlərin sayı illə deyil, ayla dəyişir. Gah artır, gah azalır. Onların da çoxlu kitabı var, bir otaq dolusu kitabı. İstəyəndə oxumalarına heç kim mane olmur. Əksinə, oxumaq istəyəndə hardan olsa kitab tapıb verirlər. Təki oxusunlar. Onlar da həvəslə oxuyurlar. Hətta hərf öyrənməyə, söz hecalamağa belə, burada başlayanlar var. Bura gəlib çıxana qədər bir kitabı vərəqləməyənlər birdən-birə oxumaq həvəsinə düşürlər. Bəlkə bir-iki şeir, bəlkə bir-iki hekayə oxuyar, bir gün də belə gedər ümidi ilə. Bəli, onlar burada gün sayırlar. "Sayılı gün tez keçər" – deyənlərə də qulaq asmırlar. Təcrübələrindən bilirlər ki, onlara "İŞ" kəsilərə verilən illər saymaqla bitmir, yaşanaraq bitir: 2 il "iş", 3 il "iş", 5 il "iş"...

"İş alan"lardan 17-55 yaş arasında 196 nəfər 2018/2019-cu tədris ili üzrə buraxılış imtahanlarında iştirak edib. Müəyyən müddətə azadlığı məhdudlaşdırılan həmin şəxslərdən 2 nəfəri 18 yaşına çatmayan məzunlardır. Onların nə işi var oxumaqla, deməyin. Nə çoxdur həbsə girib əlində kitabla çıxan.

Hər il cəzaçəkmə müəssisələrində də imtahan keçirən Dövlət İmtahan Mərkəzindən bildirilib ki, builki imtahanlarda xüsusi fərqlənən olmasa da, cəzaçəkmə müəssisələrinin indiyədək nəticələri ilə öyünən məzunları da olub. 2013-2019-cu illərdə 18

inənə oxumurlar. Ancaq reallıq budur. O, ailəvi yaxınlıqları olan yaşdı ilə qız üstündə dalaşır. Yıxıb onu yerə, ürəyi soyuyana qədər əzişdirir. Ən çox da üzünə vurub. Sonra ona dəstək olan dostları ilə oradan uzaqlaşır. Bir neçə saatdan sonra polis şöbəsindən zəng edib, onu ifadə verməyə çağırırlar. Orada öyrənib ki, demə, onun əlində daş da olub. Dostunun çənəsini sıdırıb. Məhkəmə müstəvisində mübarizə aparmağa çalışsa da, istəyinə nail ola bilməyib. Uzun məhkəmə prosesi onun üçün uğursuz təməmlənib və XI sinifdən məzun olub yaşdıları kimi universitetə deyil, tərbiyə müəssis-

Bu yaşda insan çox vaxt valideyninin dəyərini dərk etmir. Tərbiyə müəssisəsində qaldığın müddətdə anladım ki, valideynlərimi nə qədər çox sevirdim. İnsan hansı yaşda olursa-olsun, valideyninə ehtiyac hiss edir. İndi özümü daha yaxşı tanıyıram. Həyatımla bağlı çox düşündüm. Harda nəyi səhv etdiyimi təhlil etdim. Bir yandan düşünürəm ki, yaxşı ki, bura düşdüm.

İkinci kitab hazırlığı

yaşına çatmayan 12 nəfər məktəbi bitirib. Onlardan 6 nəfər həmin imtahanlarda fərqlənib. Ümumiyyətlə, 2013-2018-ci illər ərzində keçirilən buraxılış imtahanlarında 19 şagird imtahan nəticələri ilə fərqlənib.

Kitab onların çıxış yoludur

Deyənlərə görə, kitab burda ən yaxşı çıxış yollarından biridir. Bu müəssisəyə girən əlinə kitab alır. Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinin tərbiyə müəssisəsində yaşı az olsa da, bəzində artıq cinayət işi açılan, işi məhkəmə instansiyalarında təsdiqini tapan, axırda illəri əlindən alınan 45 nəfər cəza çəkir. Bütün planları, hətta xəyalları, arzuları belə, cəzalarının bitdiyi gündən başlayır. Hər planın əsasında azadlıq dayanır. "Burdan çıxandan sonra"! Bu cümləni çoxu işlədir. Amma elə həmin çoxluq da burdan çıxandan sonrakı günlərdə nə edəcəkləri ilə bağlı qərarlıdır. Dağı dağı üstünə qoyacaqlar?

Bir anın peşmanlığı hələ 2 il çəkəcək

2016-cı il oktyabrın 3-ü. Payız özünü göstərməyə başlamışdı. Həmin il İ.R. IX sinifdə oxuyurdu. Bir qızı sevəcək, o qız uğrunda davaya girəcək qədər böyüdüyünü düşündü. Ancaq sonrakı 2 il göstərdi ki, sən demə, hələ böyüməyibmiş. Bu həyatda öyrənməli olduğu çox şey var. Cəza çəkdiyi 7 ayda anlayıb artıq.

İ.R.-nın hekayəsi çox maraqlıdır. Belə potensialı bir gəncin azadlığının məhdudlaşdırıldığına, gələcəyinin kölgələndiyinə

qəbul imtahanlarında iştirak edəcək. Azadlıqdan məhrum edilənlər ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanlarında iştirak edə bilmədiyindən bununla bağlı planını azadlığa çıxandan sonrakı dönmə üçün qurub: "Burdan qaldığım müddətdə bildiklərimi unutmayım deyər kitablar oxuyuram. Ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanlarının proqramını da götürüb ona uyğun burada hazırlaşırım. Burada müəllimlər mənə lazım olan köməyi edirlər".

Deyir ki, burda oxumaq, hazırlaşmaq və bir çox şeyə nail olmaq daha asandır: "Azadlıqda olanda insan vaxtını boş yerə sərf edir. Gəzir, əylənir. Oxumağa az vaxt tapır. Ancaq azadlığı məhdudlaşdırılan şəxslərin gözib əylənməyə vaxtı olmadığı kimi, oxumağa və düşünməyə də çoxlu vaxtı olur. Məsələn, mən artıq bilirəm ki, oxumaq mənim üçün çox vacibdir. Azadlıqda olanlar oxumaqdan daha maraqlı məşğuliyyətlər tapır, burada isə oxumaqdan maraqlı heç bir məşğuliyyət yoxdur".

Bu tələbatını tərbiyə müəssisəsinin kitabxanası ödəyirmi? İ.R. istədiyi kitabı tapıb oxuyur. Burada böyük kitabxana var. Ancaq tapa bilməyəndə lazım olan kitabı anası götürür.

Neft mühəndisi olmaq istəyir. Atasının dəyərində işləyən dostlarından bu işlə bağlı maraqlı əhvalatlar dinləyər-dinləyər uşaqlıqdan arzusu formalaşır. Ancaq sonra Rusiyaya gedəcək. Deyir qohumlarının çoxu Rusiyadadır.

Polis mayorunun quldur oğlu kitabına bağlanıb

B.C. isə 17 yaşındadır. Quldurluqda günahkar bilinərək həbs olunub. B.C. bir nəfər dostu ilə yanacaqoldurma məntəqəsinə silahlı basqın edib. Kassanı açma bilməyib, ancaq bir işçinin cibindən pul götürə biliblər. Hərəkətin məsuliyyətini sonradan anlayın B.C. cəzasını da layiqincə çəkir. Günahkar axtarmır, bütün məsuliyyəti cinayət ortağına yükləyir: "4 ildir işləyirdim. Maşın düzəldirdim. Ancaq istəyirdim pulum çox olsun. Ona görə də başqa bir dostumla qərara gəldik ki, basqın edib çoxlu pul götürək".

Quldurluğu ailəsindən, anasından xəbərsiz edib. Deyir ki, maşın düzəldərək aldığı əməkhaqqını anasına verib, soyğunda qazandığını özü götürüb: "Soyğunda götürdüyüm puldan anama versəydim, anlayacaqdı. Yalnızda işlədiyim maşın ustası qohumumuz idi. Ona görə də soyğundan nə qazansam, özüm üçün xərcləyirdim. Restorana gedir, əylənirdik".

Yolu tərbiyə müəssisəsinə düşənə qədər kitablarla heç maraqlanmayıb. Amma bura gələndən Çingiz Aytmatovun artıq 11 kitabını tamamlayıb. Kitabxanaya gedib və o gün-

dən kitablara aludə olub. Deyir ki, həm vaxtı gedir, həm də beyni inkişaf edir.

Cinayətə "karyerası" kimi, məktəb həyatı da uğursuz başlayıb. Evləri yandıqandan sənədləri vaxtında hazır olmayıb və onu məktəbə qoymayıblar. Hərfləri evdə öyrətməklə kifayətlənib. Atasını vəfat edib, polis mayoru atasının himayəsinə olub. Uşaqlarla iş üzrə inspektor kimi fəaliyyət göstərən ana B.C. üçün də əlindən gələni etməyə çalışıb. Sənədləri üzündən məktəbə gedə bilməyən oğluna yazıb-oxumağı öyrətməsi üçün müəllimlə razılıq edib. Evdə təhsil alan B.C. hərfli çətinliklə öyrənib: "Tərbiyə müəssisəsinə gələndə kitabları hecalayaraq oxuyurdum. Artıq sürətini kifayət qədər artırırdım".

İndi tərbiyə müəssisəsində fəaliyyət göstərən Xətai rayonu 45 nömrəli axşam tam orta məktəbinin dinləyicisi, şagirdidir. Azadlıqda fürsət tapıb öyrənmə bilmədikləri-ni burada məcburən öyrədirlər. O, tez-tez heykəlciklər də düzəldir. İt, ayı, şaxta baba düzəltmək istəyib, müəllimi də ona kömək edib. "Qardaşımın heykəlini düzəltmək istəyirdim", - deyir: "Böyük qardaşım qəzədə həlak olub. Bu yolla onu öz həyatımda əbədiləşdirəcəyimi inanıram".

Buna baxmayaraq, o kitab oxumaq heykəl düzəltməkdən daha maraqlı gəlir. Deyəsən, kitab soyğundan da önə keçib. Deyir daha soyğunçuluq etməyəcək. Quldur B.C.-ni kitabsevən B.C. əvəz edib.

Həbsə düşənlər kitab oxuyur, heykəl yaradır, maşın düzəldirlər

Zahidin (ad şərtidir) isə 16 yaş var. Oğurluqda günahkar bilinərək həbs edilib. 3 dost mağaza varıb, sonra isə ələ keçib. Ancaq elə

bilməyən ki, əziyyətlə qatlaşmayıb. Öz əməyi ilə yaşamağa uşaqlıqdan başlayıb. Kuryer olub. İş yerinin motosikleti ilə sifarişini ünvana çatdırıb: "Motosiklet özümün olsa, ona görə də əlavə pul verirdilər. Mən də borc-xərc edib özümə motosiklet aldım. Şirkətin sifarişlərini öz motosikletimlə aparır, buna görə daha çox pul alırdım. Motosiklet almaq üçün götürdüyüm borcu da qaytarmışdım".

Atası rəhmətə gedib. Anası başqası ilə ailə qurub. Qardaş-bacısı atalığı ilə normal yaşasa da, Zahid tez-tez problemlər yaradıb, ailədə söz-söhbətə səbəb olub: "Hər gün səhər 11-12-yə qədər yatırdım. Sonra durub bir siqaret çəkib, açqarına işə gedir, axşama qədər ac-susuz işləyirdim".

Günə siqaretlə başlayan Zahidin gündəlik rejimi artıq dəyişib. Bütün məhkumlarla normal münasibət qurub. Ancaq ən çox rəis müavini Elçin Orucovla dərslərini deyir.

Tərbiyə müəssisəsində rəis müavini Elçin Orucovun sözlərinə görə, burada yeniyetmələri cəmiyyətə qazandırmaq üçün əllərindən gələni edirlər. Vətənpərvər, xalqına və millətinə bağlı insan kimi yetişdirməyə çalışırlar: "Hər səhər onlar himnimizi eşidir, oxuyur. Günə himnlə başlayırıq. Tərbiyə müəssisəsində tam orta təhsilli 2 məhkum var. Ancaq onları da məktəbə cəlb edirik. 14.30-da mək-

təbimizdə dərslər başlayır. Bütün məhkumlar dərslərə cəlb edilir".

Rejimlə yeyib, rejimlə yaşayan məhkumlar üçün tez-tez maarifləndirici tədbirlər təşkil olunur. Bu məsələdə QHT-lər fəallıq göstərirlər. Spirit, tütün, narkomaniya və başqa zərərli vərdişlərlə bağlı mütəmadi seminar, treninqlər təşkil edilir.

E.Orucov tərbiyə müəssisəsindən çıxıb ali məktəbə gedənlərin belə olduğunu vurğulayıb: "Azadlığa çıxdıqdan sonra hətta Bakı Dövlət Universitetinə qəbul olunan var. O.K. adlı bir nəfər isə burada heykəltaraşlıq öyrənib və hazırda azadlıqda heykəltaraşlıqdan dərslər deyib pul qazanır".

18 nömrəli peşə məktəbinin avtomobil çilingəri ixtisası üzrə tərbiyə müəssisəsində daimi hazırlıq təşkil olunur. Maraqlanan yeniyetmələr bu imkandan yararlanırlar. Ayrı-ayrı peşələr üzrə də mütəmadi kurslar təşkil olunur. Müəyyən dövrü əhatə edən həmin kurslardan fərqli olaraq avtomobil çilingəri və heykəltaraşlıq üzrə daimi hazırlıq həyata keçirilir: "Heykəltaraşlıq üzrə müəllim Elxan Zeynalov mütəmadi olaraq gəlib bildiyini burdakı uşaqlara da öyrədir. Düzdür, bəzən məktəbdən yayınmaq üçün də heykəltaraşlıqla maraqlanmış kimi görünənlər olur. Ancaq biz bunu bilirik. Marağı və bacarığı olanlarla Elxan müəllim çox həvəslə məşğul olur. Uşaqların artıq xeyli əli işi də var. "Saf rənglər" Beynəlxalq Rəsm Yaradıcılıq Festivalında da sərgilənən və müzakifə edilən əl işləri olub. Məsələn, Əşrəf Əhmədov adlı yeniyetmənin "Buqələmun" u qiymətləndirilib".

Onlar üçün heç nə hələ bitməyib. Oxumaq, təhsil böyük əksəriyyətini cəmiyyət sirlərinə faydalı insan kimi qaytaracaq.